

SERBEST BÖLGELERDE İŞ MEVZUATI UYGULAMALARI

A. İhsan ÖZTÜRK*

Bugünkü uygulaması ile Serbest Bölge, bir ülkenin siyasî ve ulusal sınırları içinde olmakla beraber, gümrük sınırları dışında bırakılan, seçilmiş sınai ve ticari faaliyetlerin ülkenin diğer kesimlerine göre daha çok teşvik edildiği ve bürokratik işlemlerin enaza indirildiği bölgelerdir.

Bugün ülkemizde toplam ticaret hacimleri tutarı 12 milyar dolar olan 8 serbest bölge bulunmaktadır.(1)

Teknolojik gelişmeler, ülkeler arasındaki rekabet nedeniyle mevcut ekonomik canlılıkların ve avantajların kaybedilmemesi pazar paylarının korunması ve hatta artırılması çabasından kaynaklanmaktadır. Serbest Bölgelerin varoluş amacında ülke ekonomisine canlılık getirmek ve nihai olarak Milli Gelirin artmasını sağlamaktır. Görüldüğü gibi Serbest Bölgeler Teknolojik gelişmeler kadar önemlidir. Bu yazımızda ekonomide büyük önem arzeden bu uygulamanın yasalarımızda nasıl düzenlendiği, bu özel düzenlemenin iş mevzuatı karşısındaki durumunun ne olduğu sorularına cevap aranacaktır.

Yürürlükte bulunan, 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu; 06.06.1985 tarihinde kabul edilmiş, 15.06.1985 tarih ve 18785 sayılı Resmi Gazete ile de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü, 1983 yılında 151 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Başbakanlığa bağlı bir Genel Müdürlük olarak kurulmuş, üç kez değişikliğe uğramış ve son olarak da 1994 yılında yeniden oluşumunu sağlayan 4059 sayılı Kanun ile Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı bünyesinde kalarak görevini sürdürmektedir.

Kanunun 1. maddesi kapsam ve amacını düzenlemiş olup, "Bu kanun, Türkiye'de ihracat için yatırım ve üretimi artırmak, yabancı sermaye ve teknoloji gelişimini hızlandırmak, ekonominin girdi ihtiyacını ucuz ve düzenli şekilde temin etmek, dış finansman ve ticaret imkanlarından daha fazla yararlanmak

(*) Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Müfettişi

(1) Yalçiner, Tuğrul, Antalya Serbest Bölgesi Ekim-1997 Bülteni.

üzere, serbest bölgelerin kurulması, yer ve sınırların tayini, yönetimi, faaliyet konularının belirlenmesi, işletilmesi, bölgelerdeki yapı ve tesislerin teşkili ile ilgili hususları kapsar." hükmünü içermektedir.

Aynı kanunun 6. maddesi ise, Muafiyet ve Teşvikleri düzenlemiş olup, "Serbest bölgeler gümrük hattı dışında sayılır. Bu bölgelerde vergi, resim, harç, gümrük ve kambiyo mükellefiyetlerine dair mevzuat hükümleri uygulanmaz.

İşletici kuruluşlar ve kullanıcılar yatırım ve üretim safhalarında Bakanlar Kurulu'nca belirlenecek teşviklerden yararlandırılabilir.

Türkiye'dek itam ve dar mükellef gerçek ve tüzel kişilerin serbest bölgelerdeki faaliyetleri dolayısıyla elde ettikleri kazanç ve iratlar, Türkiye'nin diğer yerlerine getirildiğinin kambiyo mevzuatına göre tevsiki halinde de, gelir ve kurumlar vergisinden muafıdır." şeklinde düzenlemeye yer vermiştir.

Bu madde çalışanlar açısından değerlendirildiğinde, işçi ücretlerinden gelir vergisi kesilmeyecek ve dolayısı ile vergiden muaf olan bu durum işçinin net ücretini artıracaktır.

Belirtilen yasanın 10. maddesinde Çalışma ve Sosyal Güvenlik Esasları düzenlenmiş olup, "Serbest Bölgede, faaliyet gösterecek işyerlerinde yabancı uyruklu yönetici ve vasıflı personel çalıştırılabilir. Buna ait esaslar yönetmelikte belirlenir.

Serbest bölgelerde Türkiye Cum-

huriyeti sosyal güvenlik mevzuatı hükümleri uygulanır." şeklinde hükme yer verilmişse de 10.03.1993 tarih ve 21520 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Serbest Bölgeler Uygulama Yönetmeliği" iş mevzuatı dışında serbest bölgelerde faaliyet gösterenlere ayrıca yükümlülükler getirmiştir. Bunları tek tek ele alacak olursak;

- 2821 sayılı Sendikalar Kanunu'nun 62. maddesi uyarınca iş akdi son bulan işçinin takip eden ayın 15. gününe kadar Bakanlığımıza ve Bakanlığımız Bölge müdürlüklerine bildirileceği düzenlemesi bulunmaktadır. Serbest Bölgede faaliyet gösteren işyerlerinde bu yükümlülüğün dışında, iş akdi son bulan işçilerin aynı gün Serbest Bölge Müdürlüğüne de bildirim gerekmektedir. (Serbest Bölgeler Uygulama Yönetmeliği 15. Madde)

- Yürürlükte bulunan iş mevzuatı uyarınca, yabancı uyruklu işçilerin çalışma izinleri; 5683 sayılı Yabancıların Türkiye'de Seyahat ve İkametleri Hakkındaki Kanun ile 2007 sayılı Türkiye'deki Türk vatandaşlarına tahsis edilen Sanat ve Hizmetler Hakkındaki Kanun çerçevesinde yapılmakta ve ikamet ve çalışma izinleri, Mülki İdare Amirliklerince İçişleri Bakanlığınca verilmektedir. Oysa belirtilen bu yasalar Serbest Bölgeler Kanunu uygulaması dışında tutulmuş ve Serbest Bölgeler Kanununa aykırı hükümlerin uygulanamayacağı belirtilerek, yabancı uyruklu işçilerin çalışma ve ikamet izinlerinin Bölge Müdürlükleri veya

Genel Müdürlük kanalıyla alınacağı hükme bağlanmıştır (S.B.U.Y.; 18. Madde)

- 1475 sayılı iş kanunu hizmet akitlerinin yazılı yapılmasını zorunlu kılmamıştır. Sadece belirli süresi bir yıl veya daha uzun süreli hizmet akitleri ile takım sözleşmelerinin yazılı olmasını zorunlu kılmıştır.

Oysa, Serbest Bölgede faaliyet gösteren işveren ile işçiler arasında hizmet akdinin yazılı ve üç nüsha olarak düzenlenmesi ve bir nüshasının Bölge Müdürlüğüne verilmesi zorunluluğu vardır. (S.B.U.Y.; 17. Madde)

- Gece işyerlerindeki çalışmalar için Serbest Bölge Müdürlüğünden izin alınması gerekmektedir. Oysa, iş mevzuatına göre postalar halinde çalışma var ise veya gece dönemlerinde kadın işçilerin çalışması sözkonusu ise Bakanlığımız Bölge Müdürlüklerinden izin alınması gerekmektedir. (S.B.U.Y.; 19. Madde)

- İşçilerin serbest bölgedeki işyerlerinde çalışabilmeleri için Giriş İzin Belgesinin alınması zorunludur. (S.B.U.Y.; 13. Madde)

- Serbest bölgenin faaliyete geçmesinden itibaren on yıl süreyle 2822 sayılı yasada düzenlenmiş olan Grev ve Lokavt ile arabuluculuk hükümleri uygulanamamaktadır. (3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu, Geçici 1. Maddesi). 2822 Sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunun 29. maddesi Grev ve Lokavt yasasının bulunduğu işleri;

1- Can ve Mal Kurtarma işleri

2- Cenaze ve Tekfin işleri

3- Su, elektrik, havagazı, termik santrallerini besleyen linyit üretimi, tabii gaz ve petrol sondajı, üretimi, tasfiyesi, dağıtımı, üretimi hatta veya tabii gazdan başlayan petrokimya işleri

4- Banka ve Noterlik hizmetleri

5- Kamu kuruluşlarınca yürütülen itfaiye, şehiriçi, deniz, kara ve demiryolu ve diğer raylı toplu yolcu ulaştırma hizmetleri olarak belirlenmiş, yine aynı yasanın 30. maddesi de yasağın bulunduğu yerleri

1- İlaç imal eden işyerleri hariç olmak üzere, aşı ve serum imal eden müesseselerle, hastane, klinik, sanatoryum, prevetoryum, dispanser ve eczane gibi sağlıkla ilgili işyerleri

2- Eğitim ve öğretim kurumları, çocuk bakım yerleri ve huzurevleri

3- Mezarlıklar

4- Millî Savunma Bakanlığı ile Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığınca doğrudan işletilen işyerleri olarak belirlenmiştir.

Gerek grev ve lokavtın yasak olduğu işler, gerekse grev ve lokavtın yasak olduğu yerler arasında Serbest bölgede faaliyet gösteren işyerlerinin on yıl süreyle bu kapsam dışında olacağı belirtilmemiştir.

- Serbest Bölgeler Uygulama Yönetmeliğinin 53. maddesinde Serbest bölgede faaliyet gösteren kişi ve

kuruluşlar arasındaki Toplu İş Sözleşmesi üzerinde çıkacak menfaat uyuşmazlıkları dışında kalan ve iş ilişkilerinden doğan ihtilafların, Bölge Müdürlüğüne müracaat edilerek, uzlaşma yoluyla çözümlenebileceği, ihtilafların Bölge Müdürlüğü nezdinde uzlaşma yoluyla çözümlenmesi halinde, bu durumun bir tutanakla tesbit olunacağı bu tutanağın birer örneğinin taraflara verileceği, tutanağın bir örneğinin de Bölge Müdürlüğü'nde alıkonulacağı hükmü yer almaktadır.

Sorunların barışçı yolla çözülmesi için böyle bir yasal düzenlemenin varlığı serbest bölgeler için diğer işyerlerine göre bir farklılık göstermektedir.

- 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu'nu 9. maddesinde Serbest bölgelerdeki faaliyetler ile ilgili her türlü ödemelerin dövizle yapılacağı, Bakanlar Kurulunun ödemelerin Türk Lirası olarak yapılmasına karar verebileceği hükmü yer almaktadır. Bakanlar Kurulunun 16.08.1985 tarih ve 85/9801 sayılı Serbest Bölgelerde Türk Lirasıyla yapılabilecek ödemelere ilişkin kararı (07.05.1985 tarihli ve 18861 sayılı Resmi Gazete ile yayımlanmıştır.) ... bölgede yatırım sırasındaki mal ve hizmet bedellerinin, işçi ücretlerinin ve kiralardan Türk Lirası üzerinden ödenebileceği, Bölge Müdürlüğü ile bu bölgedeki

diğer kamu kurum ve kuruluşlarında çalışanlara bütün ödemelerin Türk Lirası ile yapılacağı hükmünü içermektedir.

Oysa 1475 sayılı İş Kanunun 26. maddesi işçi ücretlerinin Türk Parası ile ödeneceğini emretmiştir.

3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunun 12. maddesi uygulanmayan hükümleri saymış, belirtilen maddede 1475 sayılı İş Kanunu, 2821 sayılı Sendikalar Kanunu, 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi ve Grev Lokavt Kanunu, Deniz İş Kanunu, Basın İş Kanunu gibi iş mevzuatını düzenleyen yasaları saymamıştır. Bu neden ile iş mevzuatı hükümlerinin Serbest Bölgelerde de uygulanacağı açıktır.

Hatta Serbest Bölgeler Uygulama Yönetmeliği'nin 17. maddesi "Kullanıcılar ve bunların Bölgedeki işyerleri ile bu işyerlerinde çalışanlar, Bölge müdürlüklerinin gözetim ve denetiminde Türkiye Cumhuriyeti çalışma mevzuatı hükümlerine tabi tutulurlar.

Türkiye sınırları içindeki işyerleri için öngörülen asgari ücret ve fazla çalışma esasları, BKİ veya işletici ile kullanıcıların işyerleri için de uygulanır." hükmünü içererek, iş mevzuatı hükümlerinin serbest bölgelerde de uygulanacağına netlik kazandırmıştır.